

Х.ЧОЙДОГЖАМЦ. Магистр.
Сити их сургуулийн Урлагийн сургуулийн
Жүжиглэх урлагийн тэнхимийн багш. Утга зохиол судлаач.

ДҮРД СЭТГЭЦ ЗАСЛЫН ЭМЧИЛГЭЭ ХИЙХ НЬ (С.Дашдооров «Холын цэнхэр уулс»(1968) туужийг Гешталът сэтгэц заслаар шинжлэхүй)

Түлхүүр үг: С.Дашдооров, «Холын цэнхэр уулс» тууж, Ф.Перлс, Гешталът сэтгэц засал, герменевтик, дүрийн сэтгэл зүй, сэтгэл зүйн нэгдмэл байдал.

А.ЗОХИОМЖ, НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ, ДҮР

Хэрэв та эл туужийг анхааралтай уншваас өөрийнхөө хэдэн танилыг олж үзэж мэднэ. Өгүүлэх нь...» гэсэн тун «ноцтой» үгээр С.Дашдооров гуайн «Холын цэнхэр уулс» тууж эхэлдэг. Зураач Тавхай төрсөн нутагтаа ажлын шугамаар ирээд нэгэн үдэшлэгт холбоо тасарсан багын найз Чимгээг олж хараад «бүхий л мах зогцсоороо «Чимгээ» гэж дуу алдаж, зүрхээ дэнслүүлдэг». Улмаар арваад жилийн өмнөх анхны дурлалын эзнээ санан дурсана. Анхны захиа, анхны учрал гээд сэтгэлийн уг дахь нандин орон зайдаа эргэн эргэн зорчино. Мөн Чимгээг нь холбож өгнө гээд булаачихсан Дорж найзыгаа бодно. Дээрх өгүүлбэрт буй «хэдэн танилаа олж үзэж мэднэ» гэсэн үг онцолж унших нэгэн уншигчид бус нийт уншигчид, нийт хүмүүст хандаж ярих мэт, мэргэжлийн сэтгэл зүйчийн лекц, зөвлөгөө гэлтэй санагдахаар зохиолынхоо эхэнд өөрийн эрхгүй шигтгэсэн хандал байдаг. Улмаар зохиолч туужаа дотор нь «Чимгээ», «Дорж», «Уулзалт», «Уулзалтын дараа», «Хонгорзул» хэмээн маш сонирхолтойгоор таван бүлэгт ангилан тодотгож бичсэн. Яг л өртөөний нэрүүд мэт. Тавхай энэ өртөө бүр дээр бууж үдэлдэг.

Ингээд олон жилийн хойно дахин уулзаад Чимгээг Дорж хэдэн хүүхэдтэй нь хаяад явсан, Дангаа гэх хижээл эртэй суусныг нь мэддэг. Уулзалтын дараа Чимгээд өөрийг нь зурсан хөрөг зургаа дурсгаж (үнэндээ зураг бүртээ Чимгээг дүрсэлдэг), буудлын үйлчлэгчдээс нөхөр нь «хэцүү» гэж дуулаад тэднийхийг заалган очиход цоожтойн хажуугаар дурсгасан зургаа хогийн саванд хэвтэж байхыг харна. Хэдий сэтгэл нь хөндүүрлэсэн ч энэ учрал өөрийн эхнэр Хонгорзулыг илүүтэй хайрлан халамжлах хүсэл, эрс ухаарлыг төрүүлж буйгаараа өвөрмөц шугам тодорч ирнэ. Үүнтэй төстэй санаа Нобелийн шагналт Японы зохиолч Я.Кавабатагийн «Канар бялзуухай» өгүүллэгт (Орч. Б.Баясгалан) мөн хөндөгдсөн байдаг. Эхнэрээ өөд болоход нууц амрагтаа, дурсгасан бялзуухайнуудыг тань эхнэртэйгээ хамт оршуулчих уу? гэсэн захиа бичиж, эхнэр минь байсан учраас би тантай уулзаж, таныг санадаг байж хэмээн амьдралаа эрсхэн ухаардаг юм.

Б. ГЕРМЕНЕВТИК, ГЕШТАЛЪТ СЭТГЭЛ СУДЛАЛ ХОЁР

Зохиолыг «хэсэгчлэх»-гүйгээр утга-уран сайхны нэгдэлд нь бүхэллэг байдлаар тайлан шинжилнэ гэдэг асар чухал зүйл (үйл) юм. Герменевтик буюу тайлал зүйн судалгааны аргаар зохиолыг судлахад бичвэр өөрийн шинэ шинэ нууцыг дэлгэн нээх боломж өргөсөх ба эх зохиолын аль нэг хэсгийг «таслан» авах нь судалгааг гүймэг нимгэн болгодог. Тайлал зүйг үндэслэгчдийн нэг Ф.Д.Э.Шлейрмахер «Уран сайхны бүхэллэгийн амьдлаг чанарыг тайлбарынх нь шинжлэх ухаанлаг чанартай нэгэн цэгт төвлөрүүлэх ёстой» гэх үзэл нь тайлал хийх баримтын талбайг бүхэллэг, цогц хүрээнд далайцтай харан зохиолын чинад утга, мөн чанартай уялдсан үзэгдлүүдийг тайлахад, шинэ тайлал гаргалгаа хийх

боломж бүрдүүлдэг тухай тэмдэглэсэн. Тиймээс ч Германы эрдэмтэн, тайлал зүйч Х.Г.Гадамер «Ойлгохуй заавал хэлэнд илэрдэг. Ойлгохуй бол текстийн (сэдвийн)-хээ агуулга, хэлбэрийн нэгдлийг хангахыг заавал шаардана. Ойлгохуйд герменевтикийн тойрог хангагдах ёстой. Үүнд, текстийг бүхэлд нь ойлгоё гэвэл түүний хэсгүүдийг авч үзэх, нөгөөтэйгүүр түүний хэсгүүдийг тус бүрд нь мэдье гэвэл бүхэлд нь холбогдуулах хэрэгтэй» гэсэн нэн чухал санааг хэлсэн.

Бид өдгөө «Холын цэнхэр уулс» туужид тайлал зүйн аргаар шинээр хандаж, бүтээлийн үнэт чанарыг нээн илрүүлэх боломжийг эрэлхийлж байна. Сэтгэл судлалын физик, нэгдмэл чанарын сэтгэл судлал хэмээн нэрийддэг Гештальт сэтгэл судлал, засалд хүний хүртэхүй гэдэг салангид тусгаар үзэгдлэл, бүрдлүүдийн нийлбэр цогц юм гэсэн тайлал зүйн судалгааны аргын зарчмын тусгал илэрдгийг баримтлан дүрийн сэтгэл зүйн онцлог, өөрчлөлт хувирлыг тодруулахаар нэгтгэн судлав.

В. С.ДАШДООРОВ, Ф.ПЕРЛС, ГЕШТАЛЬТ СЭТГЭЦ ЗАСАЛ

1 968 онд буюу уран бүтээлийнх нь эхэн үед бичигдсэн энэ тууж С.Дашдооров гуайн хүүрнэл зохиолд онцгой орон зайг эзэлнэ. Ялангуяа уран сайхны дүрийг бүтээх, дүрийнхээ сэтгэл зүйн дотоод учир холбоонд гүн нэвтэрч, бодол ухааралдаа эзэн болж буй амьд баатрыг урлан бүтээсэн туршлагаараа Тавхайн дүр үнэлүүштэй, судлууштай. Товчхондоо цаг үеийнхээ шаардаж байсан дүр бүтээх хэвшсэн загвараас ангид туурвил бүтээсэн. Иймээс Тавхайн дүрийн сэтгэл зүйн онцлог, өөрчлөлт хувирлыг Гештальт сэтгэц заслын аргаар шинжлэн нээж, «эмчлэн» танихыг зорив. Судлаачид энэ зохиолыг «Амьдрал гэгч хөл тавьж үзээгүй алсын цэнхэр уул шиг үл мэдэгдэм нууцыг хадгалсан ээдрээт орчлон гэдгийг эргэцүүлэн дүйлгэж, учир зүйн нарийн холбоонд үзүүлжээ» гэж тодорхойлж байжээ. Ингээд зохиолыг задлан шинжилж «хэдэн танилаа олж үзэцгээ».

Гештальт нь (gestalt) хэлбэр, дүрс хэмээх утгатай герман гаралтай үг бөгөөд ХХ зууны эхэн хагаст Макс Вейртгеймер, Вольфанг Келёр, Курт Коффка тэргүүтэй Германы залуу сэтгэл судлаачдын гаргаж ирсэн шинэ урсгал. Өөрөөр мөн конфигураци (configurationism) буюу бүхлийг бүрдүүлэх тусгаар хэсгүүдийн зохицол гэсэн утгаар нэрлэн ойлгодог. Үндсэн зарчим нь «нэг бүхлийг бүрдүүлэгч жижиг хэсгийг задлан шинжилсээр бүхлийн талаар ойлголттой болохгүй, учир нь бүхэл болгон жижиг хэсгүүдийнхээ харилцан хамаарал,

харилцан нөлөөллөөр тодохойлогддог бөгөөд бүхлээс салгасан жижиг хэсгүүд нь дангаараа үүргээ алддаг гэдэгт» оршдог аж. Товчхондоо хүний сэтгэцийн үйлдлүүд, хариу нөлөөлөл, хүртэхүйн онцлогуудыг туршлагаар тодруулж сэтгэл судлалын шинжлэх ухааныг шийдэмгий өөрчлөн хөгжүүлэхийг зорьжээ. Энэхүү хүртэхүйн үйл явц дахь бүхэл ба хэсгийн зохист хамаарлын ойлголт нь Гештальт сэтгэц заслын хамгийн чухал ойлголт юм. Үүнийг Перлс фигур ба фонын харьцаа гэж тайлбарлаад хүний ухамсарт онцлох ач холбогдолтой нь фигур болж, багатай нь фон ар талбайд шилждэг гэжээ. Гештальт сэтгэл заслыг боловсруулсан эрдэмтэн бол Ф.Перлс юм. Тэрээр өөрийн онолыг экзистенциалист баримтлал, психоанализ дээр суурилуулсан боловч «хүмүүс өөрийн оршихуйг яаж мэдэрч байна вэ гэдгийг биш, харин түүнийг хэрхэн хүртэж, хүлээн авч байна вэ гэдгийг судалдаг. Түүний онол нь таван үндсэн ойлголтоос бүрддэг. Үүнд:

1. Фигур ба фон харьцаа
2. Тухайн үеэ ухамсарлан төвлөрөх
3. Эсрэг тэсрэг талууд
4. Хамгаалалтын механизмууд
5. Сэтгэл зүйн хувьд насанд хүрэх» гэж бичжээ.

Түүнчлэн «хүн өөрт ач холбогдолтой зүйлийг сонгож анхаарлаа хандуулдаг. Энэ сонголт нь гештальтыг бүрдүүлдэг. Гештальт сэтгэц засалд фигурууд нь ихэвчлэн илэрхийлэх хэрэгтэй мэдрэмжүүд буюу уур бухимдал, баяр баясгалан, бэлгийн дур хүсэл, хайр дурлал, урам хугаралт гэх мэт байж болно. Харин хэрэгцээ хангагдахад гештальт ач холбогдлоо алдаж, арын талбайд орсноор шинэ гештальтад байраа тавьж өгнө. Харин хэрэгцээ хангагдаагүй бол гештальт гүйцэд задардаггүй» хэмээсэн байна.

Г. ДУРСАМЖИЙН ГОЛ ДҮР-ДУУСААГҮЙ ГЕШТАЛЬТ

Ө свөр насанд учирч, анхны хайрын сэтгэлээ илчилсэн Чимгээ Тавхайд мартагдашгүй дурсамж, гүн сэтгэгдэл үлдээсэн эмэгтэй. Анхны захианаас эхлээд айл гэр болох хүртэлхийг хөөргөн сэтгэлдээ ургуулан явсан ч зориг дутсанаас бүх итгэл нь нурдаг. Баяр гуниг, гомдол харууслын мэдрэмжид эзэмдүүлэн байхдаа тусламж гуйж очсон дотны найз Дорж нь дахин учруулах нэрийдлээр түүнтэй нь үерхэж орхино. Нэгэн гэрт орсныг ч мөн хожмоо дуулдаг. Ийнхүү Чимгээ хэмээх бага насны хангагдаагүй буюу эдгээгүй гештальт Тавхайд хадгалагдсаар, зүрхэнд нь тээгдсээр явна. Тавхай энэ үедээ дутуугийн мэдрэмжийг хүндээр мэдэрч, өөртөө тусгаж авах бөгөөд ангийнхныхаа дурсгалын дэвтэрт сөрөг зураг, шүлэг үлдээдгээс тэрхүү

нөлөөлөл мэдрэгддэг. Зураач болохыг хүссэн нь ч түүнд гологдсон үг сонсонтой холбоотой зохиолч дурдсан бий. Туужийн төгсгөлд Тавхай «Гэнэн цагийн явдлаа дурсан санаж гол эзэнтэй нь уулзаж, нэг талаар сэтгэл дүүрч, нэг талаар сэтгэл дундарсан. Гэлээ ч би харин энэ ард цайран хоцорч байгаа бяцхан хотын гудамжнаас өөрөө өөрийгөө олж авах шиг санаж явна» гэдэг. Гол эзнээсээ өөрийгөө олсон энэхүү тайллаас зохиолын зөрчлийг мөшгөн хөөвөл анхны дурлалт хайрын эзэн, гол дүр Чимгээтэй учирсан даруйд Тавхайд өмнө гүйцэд задарч тайлагдаагүй байсан гештальт дахин сэргэж, шинээр бий болжээ.

«Гэлээ ч би Чимгээд өширч чадахгүй байв. Дэмий л гуниг зовлонгоо тайлж тайтгарах гэж, ойрхи уул хад руу гагцаар одож, чимээгүй дүнсийх байц цохио руу чулуу шидэн зугаацах юм уу, цэнхэр уулсыг харж баахан суудаг болов. Холын тэр цэнхэр уулс, надад нэг их тус болох юм шиг санагддаг байлаа». Энэ өгүүлбэрт зохиолын эхэнд өгүүлдэг холын цэнхэр ууланд гарах юмсан хэмээн бодож явдаг, хол ойр явахдаа холын цэнхэр уулыг зорилгоо хэмээн бодож заншсан хэтийн ирээдүйн хүсэл мөрөөдлийнх нь бодлын үндэс соёолж буйг зохиолж ийнхүү холбон дүрсэлснийг анзаараарай. Анхны хайраас үүдэлтэй сэтгэлийн эмзэглэл амьдралд нь хүчтэй нөлөөлсөөр ирснийг зохиолч мөн л нарийн учир дараалалтай өгүүлдэг. «Уулзалт» хэмээх бүлэгт «Гэвч би Чимгээг зүрхэндээ тээсээр явсан», «Тэр үеэст Чимгээ миний зургийг үзэж байгаа даа, тэгээд юу гэж бодож байгаа бол?», «Миний эхэн үеийн бүтээлүүдийг үзвэл, Чимгээг таних мэдэх хүн нэрлэн хэлэхээр зурсан нь олон бий», «Аргагүй шүү дээ. Чин зүрхэндээ би Чимгээг тээсээр явсан юм чинь», «Энэ олон жил чамайг би мартаж чадаагүй шүү», «Чимгээг баярлуулахсан гэдэг санаа унтарсангүй», «Тэр бол Чимгээг сэтгэлийнхээ өндөр тэнгэрт өргөн санагалзаж зурсан зургийн маань эх судалбар» зурвас санаануудаар Тавхайн дотоод сэтгэлийн эрх, чинад хүлээсийг өгүүлдэг.

Цаашлаад «Уулзалтын дараа» бүлэгт өглөө эртлэн хот дундуур алхахдаа өөрийн мэргэжлээ хэрхэн сонгосноо яагаад ч юм эргэцүүлнэ. «Би зураач болно гэж тун багаасаа мөрөөдсөн юм. Чухам юунаас эхэлснийг бүү мэд. Харин нэг ийм явдлыг би тод санаж байна. Чимгээгийн хойноос сэтгэлээр унаж байсан тэр жил» хэмээн мөн л түүнтэйгээ холбоотой дурсамжаа сөхнө. Хотоос ирсэн зураачид бийр будгийг нь зөөн тусалж, өөрийн гарыг хүртэл цухас оролцуулаад авсандаа урамшин биширч хэзээ нэгэн цагт ийм зураг бүтээх сэн гэж хүсч Чимгээд хэлснийг зохиолч, «Онгиороо гэдэг нь. Тийм мундаг зураач

чамайг тоолоо гэж үү дээ гээд ямар нэг бүжгийн ая амандаа аялан нүдээ солбиулан тоомжиргүй байж билээ. Тэгэхэд миний зүрх яльгүй гомдосхийсэн боловч 'Харж л байгаарай' гэж цохилж байсан юм. Магадгүй түүнээс хойш би зураач болно гэсэн сэтгэлдээ бат олзлогдсон байж мэдэх юм» хэмээн бичсэн. Ийнхүү өдийг хүртэл түүнээ зүрхэндээ гүн нот тээсээр явжихуй.

«Уулзалт» бүлгийн дараа харин Чимгээтэй холбоотой гештальт бүрэн задарч буйг зохиолч илрэхийлэхдээ, «Гэтэл Чимгээтэй уулзсан маань надад нэг уйтгар гунигийн мөр үлдээх шиг санагдав. Яагаад тэр билээ хэмэн бодохуй би Чимгээг мөнөөхөн хүсэн эрмэлзэх их сэтгэлээ, ямар нэг хэмжээгээр өрөвдөн хайрлах сэтгэлээр сольж байна уу даа гэж сэтгэв» гэж илэрхийлсэн. Маргааш өглөө нь буудлын цайны газар үйлчлэгч, аягач хоёр хүүхний Чимгээ, Дангаа хоёрын тухай таагүй зүйлс ярихыг сонсоод «Өчигдөр үдшийн уулзалт Чимгээгийн яриа, саяын хоёр хүүхний яриа тархи толгойд замбараагүйхэн эргэлдэж, түүнийг би хаана нэгэнтээ байр суурийг эзлүүлэх гэж цөхөрч байлаа» хэмээн Тавхайн сэтгэл зүйд өрнөж буй үйл явц, нарийн мэдрэмжийг ямар гярхай дүрсэлж буйг бишрэлтэй. Чимгээгийн тухайх фигур арын фонд ийн шилжиж эхнэр Хонгорзул дээрээ буудаг.

Д. ТАВХАЙН ХИЙСВЭР САНААШРАЛ - ЦАГ ХУГАЦААНЫ ТЭЛЭГДЭЛ

С. Дашдооров гуайг Гештальт сэтгэц заслын эмч, эмчилгээг удирдаж буй хүн хэмээн үзвээс Тавхайд маш ончтой сэтгэц заслын дасгалууд хийлгэн зөвлөн хөтөлж буйг зохиолын бүтцээр жишин анзаарч болно. Гештальтад хүнд «дотоод ба гадаад бүсээс гадна дундын буюу хийсвэрлэлийн бүс байдаг. Энэ нь оюун ухаан, үзэл баримтлал, тогтсон хандлага, итгэл үнэмшил, мөрөөдөл, санаа бодлыг агуулж байдаг. Перлс, 'невроз' гэдэг бол дотоод ба гадаад бүсээ үл хайхарч, дундын бүсэд гол анхаарлаа төвлөрүүлсний үр дагавар. Энэ нь организмын ердийн үйл ажиллагааг алдагдуулдаг...Дундын бүсэд төвлөрнө гэдэг нь өөрийн өнгөрсөн, ирээдүйг сонирхож, дурсамждаа дарагдаж, төлөвлөгөө зохиож, найдаж горьдох. Ингэснээр хүмүүс оршин байгаа цаг хугацаандаа амьдарч чаддаггүй. Гадаад ба дотоод бүсэд явагдаж байгаа үйл явцад анхаарлаа хандуулдаггүй. Организмын өөрийн зохицуулга нь тухайн агшинд явагдаж байгаа үйл явцыг тооцож, ухамсарлах чадвараас, өөрөөр хэлбэл 'энд-одоо'-д ажиллахаас шалтгаалдаг» гэжээ.

Тууж эргэн хөвөрсөн дурсамжаар (Чимгээ,

Дорж)өрнөжодооцагтаа(Хонгорзул)төвлөрсөнөөр дуусдаг. Гэхдээ тууж ирээдүй цагийг өгүүлсэн буюу холын мөрөөдөл тээж явдаг санаашлаар эхэлдэгийг бас мартаж болохгүй. Ийнхүү тухайн цагтаа төвлөрч, эрсхэн ухаарсан тайлалд хүргэхдээ сонирхолтой зөрчил, эсэргүүцлүүдийг хүлээн авч, даван туулж, өөрийгөө ухааран таньж, сэтгэл зүйн нэгдмэл байдалд шилжин өөрчлөгдөж буйг (Уулзалт, Уулзалтын дараа) үнэхээр соргог мэдэрч нягт хүүрнэсэн байдаг.

Зохиолын эхний өгүүлбэрийг залгаад «Би багаасаа холын цэнхэр ууланд гарахсан гэж боддог болжээ. Чингээд хол ойр аян замд гарах, ямар нэг бүтээлээ эхлэхдээ холын цэнхэр уул руу гарлаа гэж бодож заншсан байв...» гэж өгүүлдэг. Тавхай ерөөс хэтийн ирээдүй, хүсэл мөрдөөлийнхөө тухай, үргэлж санаашран хийсвэрлэж, түүндээ автагдан бодсоор явдаг гэсэн санааг зохиолч шигтгэж. Аль багын мөрөөдөг нь одоо ч хэвээрээ үргэлжлэх нь өмнө өгүүлсэн дундын бүсдээ орших буюу хоёр туйлт мэдрэмжид гүн автсан гэдэг нь анзаарагдана. Чимгээг анх харсны дараагаар Чимгээ болон Дорж гэсэн дурсамж, өнгөрснөөрөө аялаад ирдэг. Энэ тухай гешталтад «сэтгэл зүйн асуудалтай хүмүүсийн бодол санаа, мэдрэмж нь өнгөрсөн эсвэл зөвхөн ирээдүйд төвлөрсөн байдаг учраас эрүүл байж хөгжиж чаддаггүй. Өөрөөр хэлбэл, цаг хугацааны тэлэгдэлд орсноор тухайн агшнаа ухамсарлах, ухаалаг үйлдэл хийх чадвар нь алдагддаг ажээ. Гешталт сэтгэц заслын үед өнгөрснөөр аялал хийх, ирээдүйн төлөвлөгөө зохиох зэргийг эрс хориглодог. Зөвхөн тухайн агшинд төвлөрч байхыг шаарддаг» гэжээ. Гэхдээ Тавхайг зохиолч тун удалгүй «Уулзалт», «Уулзалтын дараа» хэмээх өртөөнүүдээр аялуулж одоо үед нь төвлөрүүлэн үйл явдыг хөтөлдөг билээ.

Туужийн «Уулзалтын дараа» бүлгийн «... Миний гол гонсойн харласныг хэлээд баршгүй. Тэгээд л өнөө л багынхаа зангаар ойрхи хэц хяр руу гарч, чимээгүй дүнсийх хад цохио руу чулуу шидэн зугаацаж сэтгэлээ тайтгаруулмаар санагдав. Гэвч надад тэгэж явах зав даан ч алга байлаа...» гэсэн гуниглал Тавхайн санааширч мөрөөдөж явдаг амьдралынхаа хийсвэрлэлийг өөрчлөх ёстойг мэдэрч, оршин ахуй цаг мөчөө сэхээрсэн ухамсрын тэлэлтийг илтгэдэг. Гешталт сэтгэц засалд «хамгийн түрүүний чухал асуудалд бол өөрсдөдөө танин барихуйг бий болгож, түүнийгээ одоо цагийн мэдрэмж дээрээ төвлөрүүлэх үйл явц юм. Энэ нь хүнийг яг тухайн мөчид мэдэрч, хүртэж буй бодит байдалтайгаа шууд холбоо үүсгэхэд тусалдаг. 'Энд, одоо байх' чадвар нь Гешталт үйл явцын чухал хэсэг бөгөөд сэтгэл хөдлөлөө хурц тодоор таних, цаашид бид

хэрхэн өөрсдийн орчноо бүтээж, хариу үйлдэл үзүүлдэг гэдгийг ойлгох суурь болдог. Ингэснээр бид өөрсдийгөө болон орчноо мэдрэх замаа өөрчлөхөд суралцдаг» гэж үзнэ.

Е. ХОНГОРЗУЛ БУЮУ СЭТГЭЛ ЗҮЙН НЭГДМЭЛ

Төгсгөлийн «Хонгорзул» бүлэгт Тавхай өөртөө маш олон өөрчлөлт, амьдралын хэвшил, бодол санааны шинэ ололт, орчин тойрондоо хандах эргэцүүлэл ухаарлын эрс эргэлт, ухаарал мэдрэмжийн итгэл үнэмшил дүүрэн ханамж гээд сэтгэл зүйн бие даасан, нэгдмэл байдлыг бясалгал мэт гүн лав мэдрэгддэг.

Буцахдаа төрөлх нутгийнхаа аж байдлыг хараад Хонгорзулыгаа энд авчрах юмсан, илүү ихээр хайрлах юмсан гэж чин сэтгэлээсээ уярдаг. Зохиолын төгсгөлд «Урагшаа харвал их тэнгэрийн хаяанаа холын цэнхэр уулс сүүмэлзэнэ. Тэр ууланд түргэн хүрч орой дээр нь гарахсан гэж сэтгэл сэвэлзэв. Надад тэр холын цэнхэр уулс Хонгорзулын сэтгэл хоёр хамт байгаа юм шиг санагдана» гэж уншихуй дор «холын цэнхэр уулс, Хонгор амьдрал(зул) хоёр хамт байгаа юм шиг»(Япон ардын зүйр үгэнд «Амьдрал бол салхин дундах зул» гэсэн үг байдаг аж. Зохиолчид маань мөн «Салхин дундах зул» нэртэй жүжиг бийг санахад гэмгүй) гэсэн бодомж төрдөг. Учир нь Тавхайд энэ уулзалтаас өмнө Хонгорзул нь эхнэр биш, «нууц амраг» шиг санагдаж, «сална даа» гэсэн бодолтой явдаг асан. Харин уулзалтын дараа холын цэнхэр ууланд гарах хүсэл нь бага насны нандин дурсамжаар, гунигт төгсгөлөөр сэдэрч, сэтгэлдээ «мөнхөлж» явсан «үнэн» бүдгэрэн амьдрал гэгчийг мөнөөр нь ухамсарлан эргэцүүлсэн нүүдэл Хонгорзул дээрээ бууж байна. Сэтгэц заслын үүднээс «гешталтын төлөвшилт нь төгс явагдахын тулд дотроо хадгалж байсан хуучин мэдрэмжээ заавал гадагшлуулах ёстой байдаг. Ингэх нь сөрөг сэтгэлийн хөдөлгөөнийг дарахад зарцуулагдаж энергиэ эерэг зорилгод хүрэхэд чиглүүлнэ. Мэдрэмжийг нээлттэй илэрхийлснээр дотоод зөрчил үүсгэж байгаа эсрэг тэсрэг талыг илрүүлж бие хүний сэтгэл зүй нэгдмэл болдог» аж. Чухамдаа Тавхай мөрөөдөн санаж явсан холын цэнхэр уулаасаа гунигтай «бууж» буй нь үнэн боловч тэрхүү өөртөө хүлээн зөвшөөрч буй үнэнийг Хонгорзул нь эерэгээр өргөж өгч байна. Ингэхээр «Тавхайн сэтгэл, Хонгорзул хоёр хамт байгаа юм шиг» санагдахыг, бүр чинаддаа «Тавхайн сэтгэл, хонгор амьдрал хоёр хамтдаа» болж буй ухаарал, сэтгэл зүйн хувирлыг илгээхийг зохиолч зорьсон болов уу? гэж таамналаа. Үүнийг зохиолд байгаа Хонгорзултай холбоотой бас нэгэн «ноцтой» өгүүлбэр болох «Говь өөртэйгөө

тэнцэх хүнийг үгүйлүүлж чаддаг ажээ» гэснээс тэмтэрч болох ба «Говь» хэмээх үгнийхээ цаана Тавхай маань өөрөө оршиж байгаа билээ.

Ё. ӨӨРӨӨ ӨӨРТӨӨ ИРҮҮЛСЭН ҮНЭН

Тууж зохиомжийн таван хэсэгтэйг бид мэдсэн. Гештальт сэтгэц засалд өвчтөн неврозын таван төвшинг дамжин туулж өөрийн мөн чанар, бодгал шинжээ нээдэг гэж үздэг байна. Тавхайн дүрийн оршихуй хэрхэн өсөн өөрчлөгдсөн шинжийг харьцуулан дүгнэж харъя.

«Нэгдүгээр түвшин. Тоглоом, дүрийн төвшин буюу хуурамч харилцааны түвшин. Невротик бие хүн энэ түвшинд өөрийн «Би»-г хэрэгжүүлэхээс татгалзаж, бусад шиг болохыг хүсэн бусдын нүдээр амьдардаг. Тухайлбал, энэ түвшинийг Перлс дараах афоризмаар тайлбарлажээ. Газлуу өвчтэй хүн-Би бол Авраам Линкольн» гэж хэлдэг байхад, неврозтой бол «Би Авраам Линкольн шиг болохыг хүсдэг», тэгвэл эрүүл хүн «Би бол би, чи бол чи» хэмээдэг байна.

Хоёрдугаар түвшин. Хуурамч дүр төрхийг өөртөө бий болгож, бусдыг дуурайж эхэлнэ. Энэ үедээ хүн өөрийн жинхэнэ дүрээр амьдрахад үр дагавар нь юу болохоос маш их айж өөртөө айдсыг бий болгоно.

Гуравдугаар түвшин. Хүн юу хийж, хаашаа тэмүүлж байгаагаа мэдэхгүй гарах гарцгүй болж, өөрийн дотоод нөөцөө нээхийг хүсэхгүйгээр зогсохгүй, түүнд бэлэн биш байна.

Дөрөвдүгээр төвшин. Хүний дотоод зөрчил хурцдаж, өөрийгөө хэрхэн өөрөө дарамталж, хязгаарлаж байсныгаа ухамсарлан, үхлийн айдас бий болж эхэлнэ. Энэ байдал нь хүний дотоодоос гарч буй асар их эрч хүчтэй холбоотой бөгөөд тэрээр өөрийгөө заналхийлэлд өртөж байгаа мэт цаашилбал устгах гэж буй мэтээр боддог байна. Тавдугаар түвшин. Сэтгэл хөдлөл, догдлолоо гүнзгий бөгөөд хүчтэйгээр илэрхийлнэ. Энэ байдал нь гашуудах, уурлах, баярлах, дур ханах (оргазм) гэсэн дөрвөн хэлбэрээр илэрдэг»

Неврозын таван төвшин	Туужийн таван бүлэг	Тавхайн дүр
Тоглоомын I түвшин	Чимгээ	Холын цэнхэр ууланд л гарахыг хүсэгч баатар анхны дурлалын эзэнтэйгээ учирна
Хуурмаг төрхийн II түвшин	Дорж	Дурсамж, өнгөрсөн түүхээ эргэн санаж сэтгэлээ уудална
Мухардлын III түвшин	Уулзалт	Чимгээгийн тухай гэж явсан хүсэл сэтгэл нь өөрчлөгдөхийг эрхгүй анзаарна
Хурцдах зөрчлийн IV түвшин	Уулзалтын дараа	Санааширч мөрөөдөж явдаг амьдралынхаа хийсвэрлэлийг өөрчлөх ёстойг мэдэрнэ
Тэсрэлтийн V түвшин	Хонгорзул	Өөрөө өөрийгөө олохдоо Холын цэнхэр уулсад гарах хүсэл, Хонгорзулыгаа хайрлах сэтгэлтэй нэгэн цул гэдгийг ухаарна

ДҮГНЭЛТ

1.С.Дашдооровын «Холын цэнхэр уулс» туужийн Тавхайн дүрийн сэтгэл зүйн онцлогийг Гештальт сэтгэл судлал болон гештальт сэтгэл заслын онол, арга зүйгээр харьцуулан шинжилж нээн тайлбарлахыг зорив. Дүрийн өсч хөгжиж буй амьдлаг чанарыг сэтгэц заслын арга зарчимд үндэслэн эмчилгээ хийх мэт задлан шинжлэхэд зохиолчийн дүрээ урласан нөхцөл байдал, зөрчил шийдлийн учир холбоон хэлхээс, зохиолоо төлөвлөсөн зохиомжийн баялаг нууцууд, далд утга санаа олноор тодрон гарч, эргэн тайлбарлахад уялдан нийцсэн бүтээлч үр дүнтэй байв.

2.Бие хүний сэтгэл зүйд өрнөх үйл явцын бүхэллэг чанар, цогц хүртэхүй, өөрийн оршихуйг танин мэдүүлэхэд чиглэгддэг гештальт сэтгэц засал нь монгол зохиолчдын бичсэн бүтээлийн дүрийн сэтгэл зүйг нээн гаргаж тайлбарлахад ойролцоо тусах тал олон мэдрэгдэж байна. Бие хүний хөгжил, мэдрэмж хүртэхүйн харилцаан уялдаа, зохист харьцааг онцгойлж үзэхээс гадна үндэстний онцлог, ахуйн мэдрэхүй ялгааг мөн цаашид харгалзаж давхар судлах нь зүйтэй.

3.Тавхайн дүрийн оршихуйд сэтгэц заслын эмчилгээний аргаар шинжлэл хийсэн судалгааны жишээнээс үзэхэд амьдралын утга учир, хүний мөн чанар, хүний оршихуйн жинхэнэ үнэн мөнийг нээж танихад аливааг бүхэллэг шинжээр нь харж судлахыг чухалчилдаг, улмаар нэгж зүйл хоорондын зохист хамаарал нь бүхлийн утгыг бүрдүүлдэг тухай санааг голчилдог гештальт сэтгэл судлал нь урлаг, утга зохиолд тусган ашиглахад олон өгөөжтэй судалгааны биеллийг харж болохоор байна.

Ашигласан бүтээлийн жагсаалт:

1. Батболд Ш. Сэтгэл судлал сонгодогууд. УБ., 2010.
2. Дашдооров С. Бууж мордох хорвоо. УБ., 2012.
3. Оюунчимэг Б. Сэтгэл судлалын хөгжлийн түүх. УБ., 2013.
4. Туяа Б. Бие хүний сэтгэл зүй, сэтгэц заслын өрнөдийн онол, гол төлөөлөгчид. УБ., 2003.
5. Психологи (Орч С.Молор-Эрдэнэ нар). УБ., 2014.
6. http://psychology-sss.blogspot.com/p/blog-page_3827.html